MÄÄRATUD INTEGRAAL

Matemaatikas, füüsikas, mehaanikas ja teistes valdkondades on võimsaks uurimisvahendiks määratud integraal. Määratud integraali arvutamisele taandub kõverjoontega piiratud kujundi pindala, kaare pikkuse, ruumala, töö, kiiruse, teepikkuse, inertsimomendi jms arvutamine.

Kõverjooneline trapets (kõvertarapets)

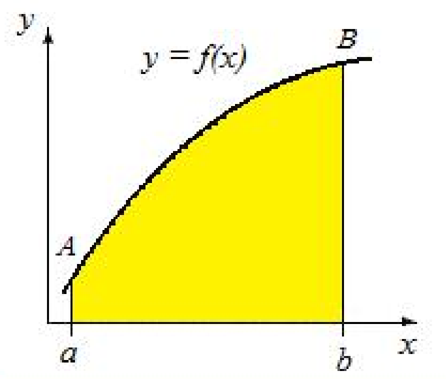

Olgu on antud kujund, mida piiravad
x-telg,
funktsiooni $y = f(x)$ graafik,
sirge $x = a$,
sirge $x = b$
kusjuures $f(x) \geq 0$ lõigul [a;b].
Niisugust kujundit ABba nimetatakse **kõverjooneliseks trapetsiks.**

Määratud integraali mõiste

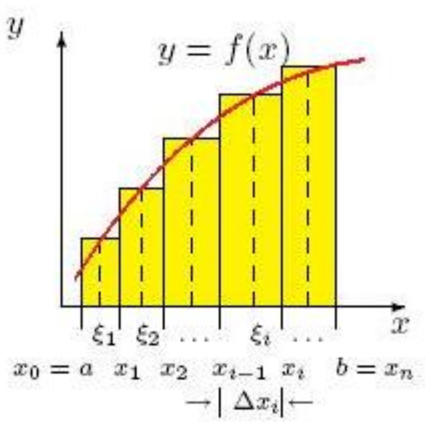

Olgu funktsioon $y = f(x)$ määratud lõigul $[a; b]$. Jaotame lõigu $[a; b]$ suvalisel viisil punktidega $x_1,\ x_2,\ \dots x_{n-1}$ n osalõiguks, kusjuures

$$a = x_0 < x_1 < x_2 < \ldots < x_{k-1} < x_k < \ldots < x_n = b.$$

Tekkinud osalõigud on $[x_{k-1}; x_k]$, kus $k = 1,\ 2,\ \ldots,\ n$. Tähistagu $\Delta x_k = x_k - x_{k-1}$ k-nda osalõigu pikkust.

Edasi valime igalt osalõigult täiesti suvalise punkti $\xi_k \in [x_{k-1}; x_k]$, $k = 1,\ 2,\ \ldots,\ n$, ja moodustame korrutised $f(\xi_k)\Delta x_k$. Liites need korrutised, saame summa

$$s_n = \sum_{k=1}^{n} f(\xi_k)\Delta x_k,$$

mida nimetatakse funktsiooni $f(x)$ integraalsummaks lõigul $[a; b]$.

Jaotuspunktid $x_1,\ x_2,\ \ldots$ on suvalised. Seeaga on osalõikude pikkused Δx_k, $k = 1,\ 2,\ \ldots,\ n$ erinevad. Tähistagu λ pikima osalõigu pikkust st

$$\lambda = \max_{1 \leq k \leq n} \Delta x_k.$$

Definitsioon 1. Kui piirväärtus

$$\lim_{\lambda \to 0} s_n$$

ei sõltu sellest, kuidas on lõik $[a; b]$ jaotatud osalõikudeks $[x_{k-1}; x_k]$, ega sellest, kuidas on valitud punktid ξ_k osalõikudel, siis seda piirväärtust nimetatakse funktsiooni $f(x)$ määratud integraaliks rajades a-st b-ni ja tähistatakse

$$\int_a^b f(x)dx.$$

Seda loetakse: *integraal rajades a-st b-ni f kohal x de x.*

Seejuures integereerimislõigu alguspunkti a nimetatakse alumiseks rajaks ja lõigu lõpp-punkti b ülemiseks rajaks.

Seega definitsiooni kohaselt

$$\int_a^b f(x)dx = \lim_{\lambda \to 0} \sum_{k=1}^{n} f(\xi_k)\Delta x_k.$$

Kui lõigul $[a;b]$ on $f(x) \geq 0$, siis integraalsummas esinevad korrutised $f(\xi_k)\Delta x_k$ on selliste ristkülikute pindaladeks, mille alused on Δx_k ja kõrgused $f(\xi_k)$. Selliste ristkülikute pindalade summa, st integraalsumma s_n on ligikaudu võrdne niisuguse kõvertrapetsi pindalaga, mis alt on piiratud x-teljega, vasakult sirgega $x = a$, paremalt sirgega $x = b$ ja ülalt funktsiooni $y = f(x)$ graafikuga.

Kui vaadelda piirprotsessi $\lambda \to 0$, siis kõikide osalõikude pikkused hakkavad kahanema ja selleks et osalõigud kataksid kogu lõigu $[a;b]$, tuleb võtta neid osalõike järjest rohkem. Ristkülikute pindalade summa s_n hakkab osalõikude arvu kasvades täpsemalt iseloomustama kõvertrapetsi pindala.

Seega, kui lõigul $[a;b]$ on $f(x) \geq 0$, *siis määratud integraal tähendab geomeetriliselt kõvertrapetsi pindala.*

Definitsioon 2. Funktsioone, mis rahuldavad definitsioonis 1 esitatud tingimusi, nimetatakse *lõigul* $[a;b]$ *integreeruvateks funktsioonideks.*

Kehtib teoreem.

Teoreem 1. Kui funktsioon $f(x)$ on pidev lõigul $[a;b]$, siis on see ka integreeruv lõigul $[a;b]$.

Märkus. Lõigul $[a;b]$ katkevate funktsioonide hulgas leidub nii integreeruvaid kui ka mitteintegreeruvaid.

Märkus.

Kujundi *AabB* pindala arvutatakse määratud integraali abil lõigul *[a; b]* ja kirjutatakse

$$S_{AabB} = \int_a^b f(x)dx.$$

Lõiku *[a; b]* nimetatakse integreerimislõiguks.